

Nytt uppdrag

KB som nationell samordnare

National Library
of Sweden

Kungliga bibliotekets nya roll

Hösten 2009 föreslog regeringen i sin kulturproposition att Kungliga biblioteket skulle få ett särskilt uppdrag att svara för nationell överblick, främja samverkan, driva på utvecklingen och följa folkbibliotekens arbete.

KB fick i uppdrag att utarbeta en plan för hur den nya uppgiften skulle genomföras. Till det planeringsarbetet knöt vi en samrådsgrupp med representanter från olika typer av bibliotek och höll dialogmöten på olika håll i landet. För att uppmuntra en öppen diskussion startade vi en blogg, som var tillgänglig via KB:s hemsida. Den färdiga planen lämnades till kulturdepartementet den 16 april.

Denna skrift berättar i korthet om KB:s förslag. Rapporten finns i sin helhet på kb.se.

Bakgrund till uppdraget

Internet och de senaste årtiondenas teknikutveckling har bland annat medfört att gränserna mellan olika typer av bibliotek suddats ut. Användarna låter sig i allt mindre utsträckning hindras av organisatoriska uppdelningar. Detta har förstärkt behovet av sammanhängande nätverk och nationella lösningar. Nya sökverktyg har gjort bibliotekens samlingar synligare och mer tillgängliga. Distansutbildning och e-learning bedrivs i allt större omfattning.

År 1997 införde Sverige en bibliotekslag för det allmänna biblioteksväsendet. Där gav statsmakterna uttryck för en helhetssyn på biblioteken som en gemensam nationell resurs, där varje huvudman tar sitt ansvar. Att regering och riksdag nu föreslår att KB får uppdraget att vara central myndighet för hela biblioteksområdet kan ses som en naturlig konsekvens.

Ett trendbrott

Svenska folk- och forskningsbibliotek har hittills verkat i skilda sfärer. Att KB nu blir central myndighet för hela biblioteksväsendet innebär ett närmande mellan de olika bibliotekstraditionerna, även om olika typer av bibliotek också i fortsättningen kommer att ha olika uppdrag och olika uppdragsgivare.

Gemensamt för folk- och forskningsbiblioteksområdet är att de centrala organen haft ett begränsat uppdrag som fått balanseras mot det kommunala självstyret respektive de enskilda lärosätenas suveränitet. När KB nu får ett samlat ansvar är det uttryck för en helhetssyn och innebär en kraftsamling för utveckling, samordning och ett bättre resursutnyttjande.

Våra nuvarande roller

KB ger redan nu ett direkt, eller indirekt, stöd till hela biblioteksväsendet. Vi ska samla, beskriva, bevara och tillhandahålla den svenska tryckproduktionen. Sedan år 2009 omfattar uppdraget även pliktexemplar av filmer, fonogram, videogram, radio och tv. En viktig uppgift är att svara för katalogisering av den svenska utgivningen i nationalbibliografin.

Det tryck som levereras ska så snabbt som möjligt göras synligt i det nationella bibliotekssystemet LIBRIS och posterna kan hämtas fritt av andra bibliotek. Vi har sedan 1988 haft det samlade ansvaret för drift och utveckling av forskningsbibliotekens gemensamma katalog, LIBRIS som har en strategisk roll i en nationell informationspolitik.

KB svarar även för andra uppgifter av betydelse för hela biblioteksområdet. Mikrofilmning av svensk dagspress har pågått sedan slutet av 1970-talet. Men vi bedriver nu ett utvecklingsarbete för en övergång till digitalisering. Vi svarar även för utvecklingsinsatser inom övrig digitalisering och långsiktigt bevarande. I samarbetet mellan arkiv, bibliotek och museer har KB en ledande roll.

Samverkan och samordning

Sedan 1988 har KB haft i uppgift att svara för samordnings- och utvecklingsinsatser inom forskningsbiblioteksområdet. Det omfattar bland annat forskningsbiblioteksstatistiken, centrala licensavtal för elektroniska resurser, Open Access, utveckling och vidareutbildning av bibliotekarier.

En central biblioteksmyndighet

I det nya uppdraget vill vi utveckla nationella mål och strategier för de offentligt finansierade biblioteken och svara för uppföljning av bibliotekslagens praktiska tillämpning. Vi vill utveckla kvalitetskriterier och indikatorer för utvärdering, främja bibliografisk utveckling och söksystem, arbeta med tillgänglighetsfrågor, upphovsrätt och nationell utveckling.

Biblioteken spelar en viktig roll för ett samhälles kunskaps- och kulturförmedling och för den fria åsiktsbildningen. Både det dagsaktuella materialet och de äldre samlingarna förmedlar kunskap om olika tiders värderingar och samhällsutveckling. Biblioteken måste leverera tjänster av hög tillgänglighet och kvalitet, inte minst för barn och ungdom. Vi ska ge dem förutsättningar att senare i livet använda den resurs som finns samlad i biblioteken.

Vid internationella jämförelser står sig det svenska biblioteksväsendet förhållandevis väl. Emellertid finns vissa problemområden. Ett är skolbiblioteken, där standarden är högst skiftande. Ett annat är specialbiblioteken. Många av dessa har byggt upp unika samlingar, men minskade resurser har lett till en motsvarande minskning när det gäller öppettider och tillgänglighet.

Genom det utvidgade uppdraget utvidgas KB:s traditionella målgrupper. Det innebär att utvecklingsinsatser bör utvecklas och anpassas till folkbibliotekens speciella behov och målgrupper, till exempel barn och ungdom och olika grupper vuxenstudierande.

Statistik är inte bara siffror

En tillförlitlig och heltäckande biblioteksstatistik är en nödvändig förutsättning för uppgiften att svara för en nationell överblick och att i samråd med länsbiblioteken följa bibliotekens utveckling och bibliotekslagens praktiska tillämpning. En viktig del av uppdraget blir därför att svara för den samlade biblioteksstatistiken.

Detta kräver en rad utvecklingsinsatser. Det gäller insamling och bearbetning, men också utveckling av metoder och indikatorer för uppföljning och utvärdering. Den insamlade statistiken ska kunna användas som underlag för jämförande analyser och för uppföljning av bibliotekslagens praktiska tillämpning.

För närvarande arbetar vi med ett utvecklingsprojekt som ska samla all biblioteksstatistik i en databas. Systemet ska bland annat generera statistik till bibliotek, beslutsfattare och allmänhet. Det ska också vara möjligt för biblioteken att göra sina egna skraddarsyddna körningar.

Att främja samverkan

Inom biblioteksområdet finns redan samverkan inom en rad områden. En del samarbete sker över biblioteksgränserna, till exempel gemensamma regler för katalogisering och klassificering, gemensamma söksystem som LIBRIS samt fjärrlånesamarbete. I kommunerna finns ofta ett samarbete mellan folk- och skolbibliotek, vilket lett till ett bättre resursutnyttjande, men framför allt inneburit att skoleleverna fått tillgång till kvalificerade bibliotekstjänster.

Att främja samverkan innefattar bland annat att identifiera och utveckla nationella bibliotekstjänster och system. En vidareutveckling av LIBRIS som bas för en nationell katalog har hög prioritet. Det stärker samarbetet mellan olika bibliotekstyper, och ger användarna en samlad information om bibliotekens samlingar. Som central aktör kan KB även skapa forum för samverkan mellan olika typer av bibliotek.

Att driva på utvecklingen

Att driva på utvecklingen kan omfatta en rad olika insatser. Fokus kan också skifta från tid till annan. Generellt bör insatserna inriktas på utvecklingsarbete av nationell karaktär, sådant som inte är möjligt att genomföra för det enskilda biblioteket. Kriterier för utvecklingsarbetet bör vara att det är av allmänt intresse inom sektorn, är en katalysator för förändring, kompetenshöjande eller sektorsövergripande.

Ett angeläget utvecklingsområde är digitalisering som kräver betydande investeringar och teknikkompetens. Digitalisering av bibliotekens material ökar tillgängligheten, inte minst till de äldre samlingar där tillgängligheten kan vara begränsad av skyddsskäl.

Digitalisering ställer ökade krav på bättre söksystem. Här har KB i samarbete med övriga minnesinstitutioner utvecklat olika samsökningssystem till nytta både för forskningen och för en bred allmänhet.

Den digitala klyftan

Tillgängligheten av det digitaliserade materialet kan emellertid begränsas av upphovsrättsliga skäl. Det gäller bland annat KB:s audiovisuella material. Det är angeläget att även denna del av kulturarvet blir mer tillgänglig. KB kommer att initiera pilotprojekt vid ett antal folkbibliotek för att pröva hur materialet skulle kunna användas i ett lokalt sammanhang, till exempel inom undervisningen, inom hembygdsvetenskapen och av allmänheten.

Tillgängligheten handlar också om att ha tillgång till, och vara inkluderad och delaktig i det digitala samhället, att både ha kunskap och möjlighet att använda de digitala tjänster som erbjuds. I dag finns det grupper som står utanför, man talar om en

digital klyfta eller digitala sprickbildningar. Här kan biblioteken i samverkan med andra aktörer göra stora insatser för att överbrygga klyftorna. Biblioteken har redan en infrastruktur och spridning som gör dem extra lämpliga som samarbetspartner för stödjande insatser.

Bibliotekslabb

Utvecklingsarbetet kan bedrivas på många sätt, till exempel regionalt i samarbete mellan KB och ett eller flera länsbibliotek. En annan möjlighet är att några utvalda bibliotek ges i uppdrag att fungera som experimentverkstäder, eller bibliotekslabb. Dessa bör då ges förutsättningar att bedriva fullskaliga försök inom något område. Oavsett form, bör utvecklingsinsatserna bli föremål för kvalificerad utvärdering, där utomstående expertis medverkar i utvärderingsprocessen. Ett annat område i stort behov av samordning och kompetensutveckling är bevarandefrågor. Det gäller inte minst bibliotekens äldre tryckta samlingar. KB:s och de stora forskningsbibliotekens kompetens skulle här kunna tjäna som stöd i ett nationellt utvecklingsarbete.

Forum för dialog

KB för redan en dialog med framför allt universitets- och högskolebiblioteken. Det sker genom en rad expert- och arbetsgrupper till exempel för statistik, digitalisering, Open Access, kompetensfrågor och för LIBRIS-systemet. Erfarenheterna är övervägande positiva. Vi kommer att bygga vidare på den strukturen och utveckla och anpassa den till de nya målgrupperna.

De befintliga grupperna kommer att utvidgas med representanter från hela biblioteksområdet. Dessutom inrättas ett antal grupper med fokus på utvecklingsfrågor. Grupperna ska identifiera behov och initiera utveckling av bland annat barn- och ungdomsverksamhet, skolbibliotek, metodutveckling för läsfrämjande insatser, mångspråkig biblioteksverksamhet och litteraturförmedling. Dessa grupper förväntas bli ett värdefullt stöd i utvecklingen och utformning av KB:s utvidgade uppdrag.

Tidtabell

Riksdagen förväntas under hösten 2010 fatta beslut om resurstilldelning som innebär att KB från och med 2011 får rollen som central biblioteksmyndighet. Den nya uppgiften kräver emellertid en del förberedelser. Vi kommer därför att under 2011 och 2012 utveckla det nya uppdraget i projektform. Vissa insatser som till exempel utvecklingen av en sammanhållen biblioteksstatistik och utvecklingen av LIBRIS som nationell katalog kommer initialt att kräva stora resurser.

Vidare måste behovet av samordningstjänster för de kommunala biblioteken närmare analyseras i samråd med sektorn. KB:s och länsbibliotekens samverkansformer behöver utvecklas i syfte att upprätta en mer permanent organisation. Dessutom behöver formerna för dialog utvecklas. En permanent organisation för de nya uppgifterna beräknas träda i kraft 2013.

Det svenska bibliotekslandskapet

Det svenska bibliotekslandskapet består av ett stort antal självständiga aktörer. Uppskattningsvis finns mer än 6 300 biblioteksenheter av varierande storlek, standard och uppgifter och med kommun, landsting eller stat som huvudman och finansiär.

290 kommunala bibliotekssystem med drygt 2 000 utlåningsställen, varav cirka 550 integrerade folk- och skolbibliotek. Vid de 6 078 grundskole- och gymnasieenheterna finns cirka 4 000 skolbibliotek.

Vid lärosätena finns 38 universitets- och högskolebibliotek. Dessutom finns ett fyrtiotal special- och myndighetsbibliotek. Som stöd till folkbiblioteken finns 20 länsbibliotek, tre lånecentraler, varav en lånecentral för material på utländska språk samt ett depåbibliotek.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) svarar för produktion av material för läshandikappade och fungerar som lånecentral framför allt för folkbiblioteken. TPB svarar i ökande omfattning för förmedling av specialtjänster till högskolestuderande med läshandikapp. KB svarar för samordning av bibliotekstjänster inom högre utbildning och forskning.

Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteken. Universitets- och högskolebiblioteken finansieras via respektive lärosäte. Special- och myndighetsbibliotek finansieras via moderinstitutionen. KB och TPB får sina anslag direkt från staten.

Länsbiblioteken samfinansieras av landsting och stat, med landstingen som den största finansiären, även om landstingens andel av kostnaderna varierar. Lånecentraler och depåbibliotek finansieras via bidrag från staten, som kanaliseras via Statens kulturråd. Sjukhusbibliotek finansieras av landstingen.

